

29.4.2004

2250/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Riitta Länsisyrjä

ULOSOTTOMIEHEN OIKEUS VOIMAKEINOJEN KÄYTTÖÖN

1

KANTELU

A (kantelija) arvostelee 22.9.2002 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Tampereen kihlakunnan ulosottoviraston kihlakunnanvoudin menettelyä kantelukirjelmän mukaan maaliskuussa 1998 pidetyssä ulosotto selvityksessä ulosottovirastossa. Tällöin oli tarkoitus ulosmitata ja ottaa haltuun kantelijan omistamat sekä asunnon että autotallin hallintaan oikeuttavat osakkeet. Kantelijan mukaan kihlakunnanvoudi oli, estääkseen häntä poistumasta virastosta, tarttunut häneen ja ottanut hänestä "jonkinlaisen niskalenkin". Kihlakunnanvoudi oli kantelijan mukaan vääntänyt hänen niskaansa niin, että "silmissä meinasi mustua". Kantelija kertoo, että jossain vaiheessa hänen kimpussa oli ollut neljä miestä. Kantelija tiedustelee myös oikeuttaan vahingonkorvaukseen.

--

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

Kihlakunnanvoudin virkahuoneessa toimitettiin 28.11.1997 ulosotto selvitys, johon kantelija oli poliisin toimesta noudettu johtavan kihlakunnanvoudin tekemän virka-apupyynnön perusteella. Ulosotto selvityksen tarkoituksena oli selvittää, missä kantelijan omistamat toisaalta asuinhuoneiston ja toisaalta autotallin hallintaan oikeuttavat osakekirjat olivat ja samalla ulosmitata ne kantelijan velkojen suorittamiseksi. Useista tiedusteluista huolimatta kantelija kieltäytyi ilmoittamasta, missä osakekirjat olivat. Kantelijalle ilmoitettiin, että ulosottomiehellä on oikeus asettaa uhkasakko, ellei hän kerro omaisuuden säilytyspaikkaa.

Kihlakunnanvoudi ilmoitti kirjoittavansa uhkasakkopäätöksen, mutta jossain vaiheessa tämän jälkeen ja ennen kuin päätösasiakirja valmistui kantelija alkoi poistua huoneesta. Kihlakunnanvoudin ja asiaa hoitaneen avustavan ulosottomiehen kertomusten mukaan he kielsivät kantelijaa poistumasta ja kehottivat rauhoittumaan.

Kihlakunnanvoudi siirtyi käytävällä uloskulkusuunnassa kantelijan eteen estämään poistumisen. Hän toisti tässä vaiheessa poistumiskiellon.

Asianosaisten kertomukset poikkeavat jonkin verran toisistaan sen osalta, mitä tämän jälkeen tapahtui. Avustava ulosottomies ja toimistopäällikkö kertovat, että seurasi "tönimistä" tai "tuuppimista" puolin ja toisin. Molemmat kertovat, että kantelija käveli kihlakunnanvoutia päin mennäkseen hänen ohitseensa ulos käytävään johtavasta ovesta. Lähestyttäessä väliovea, kihlakunnanvouti toisti poistumiskiellon ja kehotuksen palata työhuoneeseen. Avustava ulosottomies kuvaa, että tässä vaiheessa toimistopäällikönkin jo saavuttua paikalle kantelija yritti lyödä kihlakunnanvoutia tai ainakin, että käsi nousi lyöntiasentoon. Kihlakunnanvoudin tai muiden asiassa kuultujen kertomuksessa ei ole vastaavaa kuvausta. Toimistopäällikkö ja avustava ulosottomies kertoivat yhtäpitävästi, että he tässä vaiheessa kävivät kiinni kantelijan käsivarsiin, toinen toiseen ja toinen toiseen. Toimistopäällikkö kertoo, että kihlakunnanvouti oli pyytänyt heidän apuaan. Paikalle tuli myös välioiven kautta toinen avustava ulosottomies, joka otti myös kantelijaa käsivarresta kiinni. Avustava ulosottomies ja toimistopäällikkö kuvaavat, että tämän jälkeen kihlakunnanvouti siirtyi kantelijan taakse ja otti käsivarsiotteen kantelijasta joko kaulan ympäriltä tai kaulan alapuolelta.

Kihlakunnanvoudin kertomuksen mukaan hän tarttui A:ta takaapäin käsivarsiotteella ensin rinnan yläosasta ja sitten A:n rimpuilun yhä vain voimistuessa kaulasta. Kihlakunnanvoudin mukaan tilanne jatkui korkeintaan puoli minuuttia. Läsnäolijoiden rauhoiteltua A:ta tämä oli selvityksen mukaan lopettanut vastarinnan, jonka jälkeen virkamiehet olivat irrottaneet otteensa. Kantelija, kihlakunnanvouti ja avustava ulosottomies siirtyivät kihlakunnanvoudin virkahuoneeseen, jossa hän allekirjoitti uhkasakkopäätöksen ja avustava ulosottomies antoi sen kantelijalle tiedoksi.

Kihlakunnanvouti on lääninhallituksen lausunnon johdosta antamassaan lisäselvityksessä todennut toisin kuin toimistopäällikkö ja avustava ulosottomies edellä, että siinä vaiheessa kun hän otti kantelijaa ensin kaulan alapuolelta ja sitten kaulasta kiinni, toimistopäällikkö ja avustava ulosottomies eivät olleet ottaneet kantelijasta vielä kiinni. Heti kun näin tapahtui, kihlakunnanvouti oli kertomansa mukaan irrottanut otteensa.

3.2

Oikeusohjeet

Perustuslain 7 §:ssä on turvattu jokaisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 22 §:ssä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Ulosottolain 4 luvun 16 §:n mukaan ulosmittaessa muun muassa sellaiseen asiakirjaan perustuva saaminen, joka on asetettu haltijalle tahi nimetylle henkilölle, jolle on myönnetty lupa siirtää se toiselle, taikka jos ulosmitataan muu oikeus, joka on tietyn asiakirjan varassa, on ulosottomiehen otettava rahaa, tavara tai asiakirja haltuunsa.

Ulosottolain tuolloin voimassa olleen 3 luvun 33 §:ssä säädettiin ulosottoselvityksen sisällöstä. Pykälän mukaan ulosottoselvityksessä

velallisen oli annettava tiedot varoistaan, veloistaan ja tuloistaan sekä ilmoitettava osoitteensa ja työpaikkansa. Hänen oli myös ilmoitettava, missä oli sellainen esine tai asiakirja, joka on tuomioissa määrätty annettavaksi toiselle tai joka oli lain mukaan annettava ulosottoviranomaiselle (1 momentti).

Ulosottolain 3 luvun 34 d §:n mukaan, jos velallinen ei kehotuksen saatuaan täytä ilmoitusvelvollisuuttaan, ulosottomies sai määrätä hänet täyttämään sen määräajassa sakon uhalla. Tiedoksiannoista ulosottoasioissa säädettiin 3 luvun 27 §:ssä. Lainkohdan mukaan ulosottoasioissa tehtävät ilmoitukset ja muut tiedoksiannot annetaan asianomaiselle tiedoksi siinä järjestyksessä kuin tiedoksiannosta hallintoasioissa annetussa laissa oli säädetty erityistiedoksiannosta, jollei jonkin tapauksen osalta ollut toisin säädetty tai määrätty (1 momentti).

Ulosottomiehen oikeudesta käyttää voimakeinoja oli säädetty ulosottolain 3 luvun 30 §:ssä. Sen mukaan ulosottomiehellä oli oikeus, mikäli täytäntöönpanossa tarvitaan, avauttaa lukkoja ja ovia sekä etsiä huoneita ja säilytyspaikkoja. Vastarintaa kohdatessaan ulosottomiehellä oli oikeus saada poliisilta virka-apua, mutta hän voi itsekin käyttää sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanteen muutoinkin huomioon ottaen voitiin pitää puolustettavina.

Edellä mainitut ulosottolain 3 luvun säännökset on muutettu lailla 679/2003, joka tuli voimaan 1.3.2004. Uuden lain 3 luvun 61 §:n 2 momentin mukaan ulosottoselvitykseen noudetun tai noudon uhalla saapuneen poistuminen ulosottoselvityksestä saadaan estää, jos ulosottoselvityksen toimittaminen on täytäntöönpanon kannalta välttämätöntä. Voimakeinojen käyttöä koskevat säännökset (3 luku 82 ja 83 §) on täsmennetty muun muassa siten, että henkilöön kohdistuvien voimakeinojen edellytyksistä on säädetty erikseen.

3.3

Arviointi

Kantelussa on kysymys voimakeinojen käytön lainmukaisuudesta tilanteessa, jossa velallista on estetty poistumasta ulosottovirastosta jonne hänet oli poliisin toimesta noudettu ulosottoselvitykseen. Ulosottoselvitys oli koskenut ulosmittauskelpoisen omaisuuden sijainnin selvittämistä. Kun velallinen oli kieltäytynyt ilmoittamasta osakkeiden säilytyspaikkaa, kihlakunnan vouti oli ryhtynyt laatimaan ulosottolain 3 luvun 34 d §:n mukaista uhkasakon asettamispäätöstä. Uhkasakon asettamispäätöksen tiedoksiannon turvaamiseksi oli velallista voimakeinoin hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa puuttuen estetty poistumasta virastosta.

Ulosottolain pakko- ja voimakeinojen käyttöä koskenut tuolloin voimassa ollut ulosottolain 3 luvun 30 §:n säännös ei kaikessa suhteessa täsmällisyydessään ollut tyydyttävä ottaen huomioon perustuslaissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumista koskevan sääntelyn täsmällisyydelle asetetut vaatimukset. Laissa ei mainittu nimenomaan henkilöön kohdistuvia voimakeinoja. Koska henkilöön kohdistuvissa voimakeinoissa, kuten tässä tapauksessa, on kysymys toisen

henkilökohtaisen koskemattomuuden välittömästä loukkaamisesta, säännöstä ei saa tulkita laaventavasti.

Näin ollen voidaan mielestäni pitää kyseenalaisena, missä määrin henkilöön kohdistuvien voimakeinojen käyttöä voitiin ylipäänsä perustaa ulosottolain 3 luvun 30 §:n säännökseen.

Vaikka tulkittaisiinkin, että edellä mainittu säännös voi jossakin tilanteessa oikeuttaa henkilöön kohdistuvien voimakeinojen käyttöön, on niiden käyttämiseen suhtauduttava erittäin pidättäytyvästi.

Henkilöön kohdistuvan voimakeinon käyttämisen edellytyksenä on, että sitä käytetään lakiin perustuvassa hyväksyttävässä tarkoituksessa. Näin ollen on arvioitava, onko muiden ulosottolain säännösten nojalla ulosottomiehellä ollut toimivaltaa estää velallisen poistuminen.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleessa ulosottolaissa ei ollut säännöksiä siitä, että ulosottomiehellä olisi oikeus estää henkilöä poistumasta ulosottoselvityksestä siinäkin tilanteessa, että hänet on tilaisuuteen noudettu. Ulosottolain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 216/2001 vp. 157) todetaan, että ulosottokäytännössä on esiintynyt erilaisia käsityksiä ja epäselvyyttä siitä, voidaanko ulosottoselvitykseen saapuneen tai noudetun henkilön poistuminen kesken toimituksen estää. Koska perusoikeuksiin puuttuvia säännöksiä on, kuten edellä on todettu, tulkittava suppeasti, ei poistumisen estäminen voimakeinoin käsitykseni mukaan ole ollut ulosottolain 3 luvun 30 §:n säännöksen perusteella mahdollista.

Tiedoksiantovelvollisuuden tehostamiseksi asetettavan uhkasakon tiedoksiannossa ei ole enää ollut kysymys itse ulosottoselvityksestä, jonka toimitti avustava ulosottomies. Näin ollen varsinkaan tässä tilanteessa ulosottomiehellä ei ole ollut toimivaltaa poistumisen estämiseen eikä voimakeinojen käyttäminen ole tapahtunut lakiin perustuvassa hyväksyttävässä tarkoituksessa.

Ulosottolain 3 luvun 30 §:n säännös korostaa, että keinojen ja tavoitteiden tulee olla hyväksyttävässä suhteessa toisiinsa. Säännös oli ilmaus ulosotossa noudatettavasta suhteellisuusperiaatteesta. Virkatoimella ei tule aiheuttaa enempää vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tavoitteen saavuttamiseksi. Tavoitteena ulosotossa ja myös voimakeinojen käytössä ulosotossa on täytäntöönpanon onnistunut ja ripeä loppuunsaattaminen.

Ilmoitusvelvollisuuden tehostamiseksi asetettujen uhkasakon tiedoksianto henkilöön kohdistuvia voimakeinoja käyttämällä on mielestäni ilmeisessä ristiriidassa suhteellisuusperiaatteen kanssa. Tiedoksiannosta hallintoasioissa annetun lain (232/1966) säännökset antavat mahdollisuuden erityistiedoksiannon normaalin onnistumisen estyessä sijaistiedoksiantoon velallisen jäädessä tavoittamatta. Näin ollen puuttuminen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen oli myös epäsuhdassa tavoitteen merkittävyyden kanssa.

Saadun selvityksen mukaan kihlakunnanvouti turvautui sellaiseen sidontaotteeseen, joka on voinut vaarantaa velallisen terveyden. Katson myös

selvitetyksi, että kihlakunnanvouti on pitänyt velallista takaapäin kaulan kohdalta käsivarsiotteessa vielä siinäkin vaiheessa, kun jo kolme muuta henkilöä on pitänyt velallista paikoillaan. Voimakeinoa ei voida pitää vastarinnan taltuttamiseksi välttämättömänä. Sitä voidaan tässäkin suhteessa pitää suhteellisuusperiaatteen vastaisena.

Kantelussa tarkoitettua tapahtumasta on kulunut menettelyn rikosoikeudellisen vanhentumisen kannalta ratkaisevat viisi vuotta jo 28.11.2002. Näin ollen en voi arvioida kantelun kohteena olevien virkamiesten menettelyä rikosoikeudelliselta kannalta. Arvioitaessa menettelyn moitittavuutta olen kihlakunnanvoudin osalta ottanut huomioon hänen asemansa uhkasakkopäätöksen antajana kyseisessä asiassa, hänen esimiesasemansa ja sen, että hän käytti kovempia voimakeinoja kuin kiinnipitämiseen osallistuneet muut virkamiehet.

Tämän vuoksi annan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n nojalla entiselle kihlakunnanvoudille huomautuksen hänen edellä kuvatusta lainvastaisesta menettelystään.

Saatan myös toimistopäällikön ja avustavien ulosottomiesten tietoon käsitykseni heidän menettelynsä lainvastaisuudesta lähettämällä heille jäljennöksen tästä päätöksestä.

Oikeusasiamies ei toimivaltansa puitteissa voi ottaa kantaa vahingonkorvauskysymyksiin, jotka viime kädessä kuuluvat tuomioistuimen ratkaistaviksi, mikäli asianomistaja katsoo edellytykset vahingonkorvauskanteen nostamiselle olevan olemassa.